

Experimenten op de schop: een tweede jeugd voor Het Breed

Onno Kusters, Thaddeus Müller &
Pieter van Wesemael

Experiments in Prospect: A Second Youth for Het Breed

In *Oase* nr. 49/50 is door Endry van Velzen al eens geschreven over Het Breed, het door Frans van Gool ontworpen en vanaf eind jaren zestig opgeleverde woningbouwcomplex in de Buikslotermeerpolder (Amsterdam-Noord). Van Velzen beschreef de ontstaansgeschiedenis van Het Breed en de verwantschap tussen Van Gool's werk en de denkbeelden van de architecten die zich hadden georganiseerd rondom het tijdschrift *Forum*, met name Jaap Bakema en Aldo van Eyck, en de Team-X-ideologen Allison en Peter Smithson. Hij karakteriseerde de wijk als 'een van de mooiste woongebieden uit de jaren zestig die ik ken, zowel vanwege de on-Nederlandse groene opzet als de bijzondere architectonische opzet'.¹ Van Velzen legde de nadruk met name op de *architectonische onbepaaldheid* van het plan. Hij verkende in zijn stuk de ruimtelijke vertaling van Van Gool's gedachte, dat mensen door 'onbepaaldheid' (de neutrale architectuur) van een woonomgeving uitgenodigd worden er zelf invulling aan te geven.

Het Breed mag dan architectonisch 'onbepaald' zijn, aan de wijk lagen wel degelijk sociale doelstellingen ten grondslag. De bedoeling was ruimte te scheppen voor de individuele gebruiker en tegelijkertijd de gemeenschapszin tussen de bewoners te bevorderen. Het Breed was zowel een sociaal als een ruimtelijk experiment gebaseerd op de ideeën

86

HET BREED

Endry van Velzen has already written, in *Oase*, no. 49/50, about Het Breed, the housing complex in the Buikslotermeer polder (Amsterdam North) that was designed by Frans van Gool and the first parts of which were occupied in the late sixties. Van Velzen described its genesis and the kinship between Van Gool's work and the ideas of the architects who had organised themselves round the *Forum* magazine, including Jaap Bakema and Aldo van Eyck and the Team 10 ideologists Allison and Peter Smithson. He characterised the district as 'one of the finest residential estates of the sixties that I know of, both because of its un-Dutch green concept and its exceptional architectural concept'.¹

Van Velzen emphasised the *architectonic indeterminacy* of the plan. In his article he explored the spatial translation of Van Gool's idea that people are

invited by the 'indeterminacy' (neutral architecture) of a residential environment to fill in the spaces themselves.

Het Breed may be architecturally 'undetermined', but there were sound social objectives behind the estate itself. The intention was to create space for the individual user and at the same time encourage the sense of community among the inhabitants. It was both a social and a spatial experiment based on the ideas about the 'new' post-war society. The architectural concepts used in Het Breed, the specific housing types, the idea of the 'elevated street', the communal gardens and the central Breedveld are the spatial expression of this post-war housing ideal.

As in many post-war residential estates, the housing ideal here was also based on the 'district concept'. The ideas concerning ordered urban

over de 'nieuwe', naoorlogse samenleving. De architectonische concepten in Het Breed, de specifieke woningtypen, het idee van de 'woongalerij', de collectieve tuinen en het centrale Breedveld vormen de ruimtelijke uitdrukking van dit naoorlogse woonideaal.

Zoals in veel naoorlogse woonwijken was ook het woonideaal in Het Breed gebaseerd op de 'wijkgedachte'. De ideeën over het realiseren van overzichtelijke stedelijke gemeenschappen waren reeds tijdens de oorlog ontstaan. In de jaren vijftig werden deze ideeën vooral uitgewerkt in studieplannen. In de jaren zestig werden de ideeën over de 'wijkgedachte' inmiddels breed gedragen. Zowel bestuurders als architecten waren bevreesd voor het ontstaan van anonieme huizenzeeën als gevolg van de gigantische woningbouwopgave. Zij zochten naar methoden om de huizenzee om te smeden tot overzichtelijke en beheersbare eenheden. Men streefde naar kleine gemeenschappen, de wijk moest een plek creëren waar de mensen zich *thuis* zouden voelen. Om de verschillende bewonersgroepen binnen de wijken harmonieus te laten samenleven, zouden voor elk van hen geschikte woningtypen worden gerealiseerd. Iedere wijk was organisch opgebouwd: alle leeftijdsgroepen en sociale eenheden moesten in de collectieve projecten onderdak vinden – een- en tweepersoons-

huishoudens, beginnende gezinnen, ouderen en jongeren. Men zou zich tegen de vervreemdende invloed van de stad teweer kunnen stellen door als het ware op te gaan in de 'wijk'. Deze 'wijkgedachte' ging daarnaast uit van een beschermende, ook weer organische hiërarchie, bestaande uit de in concentrische cirkels georganiseerde stedelijke eenheden van buurt, wijk en stad.

De wijkgedachte op de woongalerij

Het Breed was bedoeld als moderne voorziening – comfortabel, betaalbaar, gelegen in het groen – voor het bovensegment van de arbeiderslaag. De twee belangrijkste protagonisten van de wijkgedachte, de architecten Jaap Bakema en Aldo van Eyck, alsmede Bakema's voormalig medewerker Frans van Gool, werden uitgenodigd om een plan voor de Buikslotermeerpolder te ontwerpen. Bakema en Van Eyck concipieerden de wijk vanuit de wijkgedachte, als organische eenheid van jong en oud, alleenstaanden en gezinnen, gehuisvest in ieder hun eigen, comfortabele woning, ingebed in een riante, groene omgeving. Van Gool kwam met

1

Endry van Velzen, 'Over vanzelfsprekendheid. De 1138 van Van Gool in Amsterdam-Noord', *Oase*, nr. 49/50, 1998, pp. 45-65.

AMSTERDAM-NOORD

OASE N°57 / 2001

communities had already arisen during the war. In the fifties they were developed primarily in draft plans. By the sixties the ideas about the 'district concept' were widely accepted. Both administrators and architects were afraid of the growth of an anonymous sea of houses as a consequence of the enormous amount of housing that had to be built. They looked for methods of forging this sea of housing into well-organised and manageable units. They endeavoured to make small communities, and the district was intended to create a place where people would feel *at home*. In order to enable the various population groups to live together in harmony, suitable housing types would be built for each of them. Each district was organically composed: all ages and social units had to be accommodated in these collective projects: single and two-person households, young

families, the elderly and youngsters. One would be able to defend oneself against the alienating influence of the city by becoming absorbed into the 'district'. This 'district concept' was in addition also based on a protective, again organic hierarchy, consisting of the urban units of neighbourhood, district and city organised in concentric circles.

The district concept on the elevated street

Het Breed was intended to be a modern amenity for skilled blue-collar workers – comfortable, affordable and built amidst greenery. The two most important champions of the 'district concept', the architects Jaap Bakema and Aldo van Eyck, as well as Bakema's former assistant Frans van Gool, were invited to design a plan for the Buikslotermeerpolder. Bakema and Van Eyck conceived the area on the basis of the district concept,

as an organic entity of young and old, singles and families, each housed in their own comfortable home embedded in spacious green surroundings. Van Gool came up with a completely different, much less ambitious plan and was selected to build the district. It is certain that the cost factor played a part in this – Van Gool's plan was substantially cheaper than that of Bakema and Van Eyck – but Van Gool's ideas were probably more practical than those of his close competitors and therefore came closer to those of the client.

Van Gool never adopted a pronounced position regarding the social aspects of the design, as Bakema and Van Eyck did. In the few interviews he gave, he distanced himself from the

1

Endry van Velzen, 'Over zelfsprekendheid. De 1138 van Van Gool in Amsterdam-Noord', *Oase*, nr. 49/50, 1998, p. 45-65.

Koninginnedag / The Queen's Birthday

een heel ander, veel minder ambitieus plan en werd uitverkoren om de wijk te bouwen. Het is zeker dat de kostenfactor hierin een rol speelde – Van Gool's plan was aanmerkelijk goedkoper dan dat van Van Eyck en Bakema – maar daarnaast is het waarschijnlijk dat Van Gool's denkbeelden veel praktischer waren dan die van zijn naaste concurrenten en daardoor beter aansloten bij die van zijn opdrachtgevers.

Van Gool nam over de sociale aspecten van het ontwerp nimmer een uitgesproken positie in zoals Bakema en Van Eyck dat deden. In de weinige interviews die hij gaf, nam hij afstand van de architectuur als middel om de samenleving te veranderen of te 'maken'. Anders dan Van Eyck was hij geen lid van de *Forum*-groep en participeerde hij niet in Team X. Ondanks dit alles hield hij zich in zijn plan wel degelijk bezig, ofschoon aanzienlijk impliciet, met de relatie tussen het sociale en het ruimtelijke. Hoewel hij zich voornamelijk in technische of esthetische termen over zijn projecten heeft uitgelaten, was ook Van Gool als kind van zijn tijd beïnvloed door de ideeën over de sociale aspecten van het wonen.

Van Gool's onnadrukkelijke schatplicht aan Team X – met name de Smithsons – kwam in Het Breed tot uiting in de collectieve opzet van het plan en vooral in de toepassing van de woongalerij,

in de gebouwtypologie (gestapelde bouw in vijf lagen) en in de neutrale architectuur. De stelsels van brede woongalerijen of 'verhoogde woonstraten' waren een middel om de strakke scheiding tussen privé- en openbare ruimte te overbruggen. De woongalerij werd gezien als een uitbreiding van het huis, een plek waar kinderen konden spelen en mensen elkaar zouden ontmoeten. In tegenstelling tot het gemeenschappelijke trappenhuis, dat door gebrek aan privacy vaak een onbehaaglijk gevoel teweegbracht, zou de woonstraat de sociale samenhang tussen de bewoners juist versterken en een grotere betrokkenheid met de woonomgeving creëren. Om het idee van een echte straat te versterken werd middenstanders gevraagd langs de deur te komen bezorgen zoals dat toen ook nog in de Pijp of de Jordaan gebeurde. In Het Breed was voor de bakkers en slagers speciaal voor dat doel een treintje ontworpen. Uiterst consequent was dat ook de vuilnisophaaldienst werd gevraagd zich aan te passen aan 'het straatbeeld'; nog steeds staan op vuilnisophaaldag de vuilniszakken 'op straat', waar ze worden opgehaald door de gemeentereiniging – met het treintje.

Van Gool's plan wordt gekenmerkt door één bouwvorm voor alle woningtypen, waarbij een strenge maatvoering en het repetitief karakter van de blokopzet eruitspringen. In het ontwerp zijn

notion of architecture as a means of changing or 'creating' society. Unlike Van Eyck he was not a member of the *Forum* group and did not participate in Team X. Despite all this, he did actually concern himself with the relationship between the spatial and the social, though it was considerably less explicit. Although he spoke about his projects primarily in technical or aesthetic terms, as a child of the times he was also influenced by ideas on the social aspects of housing.

In Het Breed, Van Gool's unemphatic debt to Team X – in the shape of the Smithsons – was expressed in the communal layout of the plan, especially in the use of the 'elevated street', in the building type (stacked five-storey building) and the neutral architecture. The systems of broad walkways or 'elevated residential streets' were a means of bridging the

rigid division between private and public space. The elevated street was seen as an extension of the house, a place where children could play and people would meet each other. In contrast to the communal staircases, whose lack of privacy often produced a disagreeable feeling, the elevated street would actually enhance the social cohesion amongst the inhabitants and create greater involvement with the residential environment. In order to reinforce the idea of a real street, retailers were asked to bring goods to the door as was still done at that time in the Pijp and the Jordaan. In Het Breed a special train was designed for this purpose for the butchers and bakers. It was very consistent that the refuse collection service was also asked to adapt to the 'street scene'; on 'dustbin day', the rubbish bags still stand 'on the street', where they are picked up by the council workers

– using the train.

Van Gool's plan is characterised by a single form of building for all housing types, its most striking features being strictly standard dimensions and the repetitive character of the block plan. Several important ideas from the Smithsons can be identified in the plan, such as the repeating patterns in the facade, although it is not clear whether the Smithsons were of such importance to Van Gool himself.

The dimensions of the buildings created a good balance between privacy and anonymity; the chosen building height meant that there was contact with the ground from all floors and the human dimension was safeguarded; the dwelling and the collective domain were here-by interrelated.

The intended population differentiation and the district concept did not – unlike in Bakema and Van Eyck's design –

belangrijke ideeën van de Smithsons te herkennen, bijvoorbeeld ook de zich herhalende patronen in de gevel, hoewel het onduidelijk is of de Smithsons voor Van Gool zelf zo van belang waren.

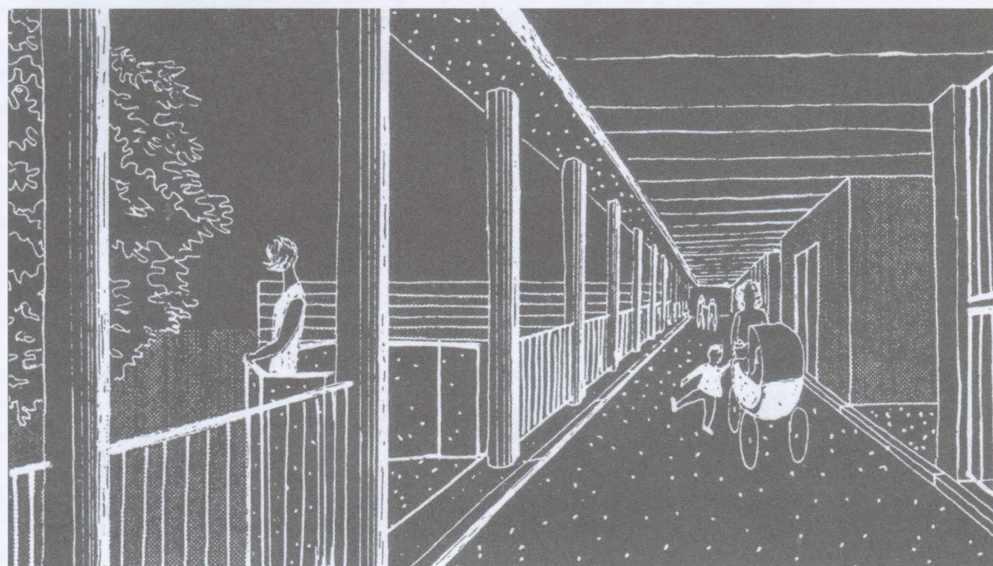
De maat van de gebouwen creëerde een goede balans tussen privacy en anonimiteit; met de gekozen bouwhoogte was er op alle verdiepingen contact met de begane grond en bleef de menselijke maat gewaarborgd; wonen en het collectieve domein werden zo op elkaar betrokken.

De beoogde bevolkingsdifferentiatie en de wijkgedachte waren – anders dan in het ontwerp van Bakema en Van Eyck – niet vertaald door de woningtypes in zelfstandige eenheden onder te brengen. In de geest van de Smithsons was de gevel in een monotone reeks van ‘zuilen en architraven’ uitgevoerd, met daarachter verschillende woningtypes voor verschillende bewoners. De woningen waren voor hun tijd bijzonder comfortabel, met

bijvoorbeeld grote woonkeukens en permanent warm water (mogelijk gemaakt door de collectieve verwarming).

‘Eksperimenterende’ bewoners

Het stedenbouwkundige plan van Het Breed werd door de eerste bewoners uitermate gewaardeerd; maar het was toch vooral de actieve opstelling van de bewoners zélf die de wijk tot een succes maakte. Het architectonisch en stedenbouwkundig experiment ontwikkelde zich – onverwacht – in een sociaal ‘eksperiment’. Hoewel bijvoorbeeld de betekenis van de woongalerij als collectieve ruimte zich beperkte tot kinderspeelplaats, ontstond er elders in de wijk een druk sociaal leven. In dit sociale leven speelde het ‘eksperiment’ een belangrijke rol. De bewoners wisten met het kraken van ruimten op de begane grond en boven de stookruimten belangrijke voorzieningen in Het Breed te integreren. Dit waren

De woonstraat volgens Van Gool /
The elevated street according to Van Gool

lead to a grouping of the housing types in independent units. The facade, in the spirit of the Smithsons, comprised a monotonous series of ‘columns and architraves’, with different housing types for different occupants behind them. The homes were exceptionally comfortable for the time, with large open kitchens and permanent hot water (made possible by the collective heating system).

Experimenting occupants

The urban design plan for Het Breed was greatly appreciated by the first residents; but in fact it was primarily the active

approach by the residents themselves that made the district a success. This architectural and urban planning experiment unexpectedly developed into a social ‘experiment’. Although the significance of the elevated street as a communal space was limited to that of a play area for children, a bustling social life developed elsewhere in the district. ‘Experiment’ played an important part in this social life. By squatting in spaces on the ground floor and above the boiler rooms, the residents were able to integrate important amenities into Het Breed. These were amenities for which the division of func-

tions had left no space. They included a club, a lunchtime crèche and a neighbourhood centre with a wide range of activities and facilities, such as folk dancing, yoga, pottery, a communal dining room and a film club. A remarkable nursery was also opened: a bare-bottom crèche, where the children, entirely in the spirit of ‘back to nature’, wore no nappies. The residents also published a neighbourhood newsheet, organised playful campaigns against traffic nuisance (potatoes in exhaust pipes, whitewashing cars) and claimed land for gardens. Collective outings were also

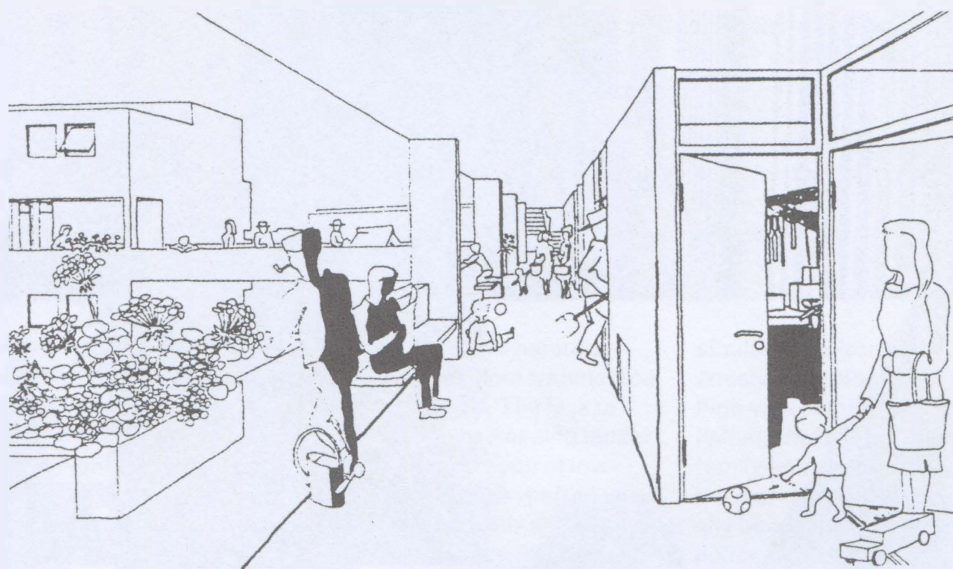
voorzieningen die door functiescheiding geen plek hadden gekregen. Zo kwamen er een soos, een 'Broodje Mee' – kinderopvang voor tussen de middag – en een buurthuis met uiteenlopende activiteiten en voorzieningen, zoals volksdansen, yoga, pottenbakken, een communale eettafel en een filmhuis. Ook werd een opmerkelijke kinderdagopvang gerealiseerd: een 'blote-billen-kresj', waar de kinderen, geheel in de geest van 'terug naar de natuur', u begrijpt het al, geen luiers om kregen. Verder maakten de bewoners een buurtblad, verzetten ze zich met ludieke acties (aardappels in uitlaten, het bekalken van auto's) tegen verkeers-hinder en claimden grond voor tuintjes. Er werden daarnaast gezamenlijke uitjes georganiseerd en koninginnedag werd als een groot, collectief feest uitbundig gevierd.

De sterke en 'dynamische' betrokkenheid van de bewoners met hun woonomgeving had te maken met

de tijdgeest, maar hield ook verband met de levensfase waarin velen van hen verkeerden. Er waren veel gezinnen met jonge kinderen, die op idealistische grondslag samenwerkten om voorzieningen voor hun kroost te organiseren. De sterke aanwezigheid van jonge, hoogopgeleide bewoners in Het Breed was, zoals ook Van Velzen² heeft opgemerkt, het onbedoelde uitvloeisel van een architectonische beslissing: Van Gool zorgde ervoor dat de bezuinigingswoede van zijn opdrachtgevers tot staan kwam bij het ontwerp van de gevel. Hij hield met succes vast aan de gelaagdheid ervan, wat het project alsnog flink duurder maakte dan de bedoeling was. De extra kosten werden doorberekend in de huurprijzen, waardoor hoger opgeleiden met een hoger inkomen en destijds van linksere signatuur en met een experimenterende levensstijl naar Het Breed

2

Ibidem, p. 63, noot 18.

De woonstraat volgens Bakema /
The elevated street according to Bakema

organised and Queen's Day was celebrated exuberantly in a big communal party.

The intense and 'dynamic' involvement of the residents in their housing environment had something to do with the spirit of the age, but was also linked to the stage of life that many of them had reached. There were lots of families with young children who cooperated on idealistic grounds in order to organise facilities for their offspring. The presence of substantial numbers of young, highly educated residents in Het Breed, as Van Velzen has also noted,² was the unintended consequence of an

architectural decision: Van Gool saw to it that his clients' rage for saving money was halted when he designed the facade. He successfully held on to its layering, which made the project considerably more expensive than intended. The extra costs were passed on in the rents, which meant that it was the more highly educated, with a higher income and, at that time, a leftist stance and experimental lifestyle, who moved into Het Breed. The success of the project was due to the cultural homogeneity of the inhabitants and the prominent presence of a group of committed residents. So in his design,

Van Gool unintentionally influenced the sort of people that would live there: a completely different type from what he and the responsible administrators had expected, and which set in motion a completely different development of his high-rise estate than they had foreseen.

Beyond the high-rise estate?

This district is now three decades older and the original composition of its inhabitants has radically changed. It is no longer what it was in the seven-

2

Ibid., p. 63, note 18.

trokken. Het succes van het project is te danken aan de culturele homogeniteit van de bevolking en de prominente aanwezigheid van een groep betrokken bewoners. Zo heeft Van Gool onbewust met zijn ontwerp invloed gehad op het soort mensen dat in Het Breed ging wonen: een heel ander type dan hij en de verantwoordelijke bestuurders hadden verwacht, dat een heel andere ontwikkeling van Van Gools flatwijk in gang zette dan hij en de bestuurders hadden voorzien.

De flatwijk voorbij?

Inmiddels is de wijk drie decennia ouder en is de oorspronkelijke bevolkingssamenstelling sterk gewijzigd. Het Breed is niet meer Het Breed uit de jaren zeventig. De meer draagkrachtige bewoners trekken weg naar koopwoningen in de nieuwbouwalocaties, zoals IJburg, de Bongerd en het Centrumplan. Ook de vergrijzing slaat toe: kinderen van de oude bewoners hebben de wijk verlaten; een derde van de bewoners is ouder dan vijftig. Van de oorspronkelijke bewoners blijven vooral de minder draagkrachtigen over. Door de woningschaarste komen er vooral starters, doorstromers en allochtonen (nu meer dan 50% van de bevolking van Het Breed) terecht. Maar ook stadsvernieuwingurgenten, want steeds meer huurwijken worden afgebroken, waarbij de mensen met een krappe

beurs in de schaarse, door huurwoningen gedomineerde woonwijken terechtkomen – in Het Breed bijvoorbeeld. De gemeenschap van voorheen is verdwenen, daarvoor in de plaats komt een andere, meer heterogene maar ook meer gefragmenteerde, sociale microkosmos. Het gebrek aan doorstroming en de concentratie van lage inkomens worden vaak gezien als de oorzaak van vele sociale problemen. Het begin ook van een proces van 'verpaupering', een proces waarin de kwaliteit van de ruimtelijke omgeving steeds verder dreigt af te nemen.

Om dergelijke processen te keren, of zelfs voor te zijn, pakken beleidsmakers sinds de tweede helft van de jaren negentig met grote voortvarendheid dergelijke naoorlogse flatwijken aan. In de regel betekent dit sloop van de (middel)hoogbouw en nieuwbouw van grondgebonden woningen. Het meest sprekende voorbeeld hiervan is de Bijlmer. Hoewel nog geen veertig jaar oud worden grote delen van deze flatwijk neergehaald en vervangen door laagbouw. Soortgelijke grootschalige plannen zijn er inmiddels ook voor belangrijke delen van Amsterdam-Noord. Ook daar verdwijnen flatwijken. Het bouwen van eengezinskoopwoningen voor de markt lijkt voor hedendaagse beleidsmakers zo langzamerhand de panacee te zijn voor alle problemen waar de naoorlogse wijken mee kampen. Bevangen door de tijdgeest lijken ze blind te zijn

ties. The more well-off inhabitants moved to houses they bought in such newly-built areas as IJburg, the Bongerd and the Centrumplan. Aging also had its effect: children of the former inhabitants have left the district; a third of the residents is older than fifty. It is mainly the less well-off former inhabitants who remain. The lack of housing means that it is mainly those starting out in life, those who will be moving up the housing ladder, and ethnic minorities (who now make up more than 50% of the inhabitants) who come to live there. But there are also those displaced by urban renewal, because areas of rented accommodation are increasingly being demolished, so that people with limited means end up in the few residential districts, which are dominated by rented homes, such as Het Breed. The former community has gone, and has been replaced

by a different, more heterogeneous and also more fragmented social microcosm. The lack of movement up the housing ladder and the concentration of low-income households is often seen as the cause of many social problems. And also as the start of a process of impoverishment, in which the quality of the living environment is in danger of constant decline.

In order to reverse such processes, or even to anticipate them, policy-makers have since the second half of the nineties been tackling this sort of post-war high-rise estate with great energy. As a rule this means the demolition of the middle and high-rise buildings and the construction of new low-rise homes. The most striking example of this is the Bijlmer. Although it is not even forty years old, large parts of this high-rise estate are being pulled down and replaced by low-rise. There are now

similar large-scale plans for Amsterdam North too. There too high-rise estates will be demolished. The building of single-family homes for purchase on the market seems to be gradually becoming the present-day policy-makers' panacea for all the problems faced by the post-war districts. They seem, paralysed by the spirit of the age, to be blind to other options for the 'revitalisation' of high-rise estates. Paradoxically enough, whereas in the sixties and seventies many of these high-rise estates were still considered *the* way of creating new urban communities, they are now being demolished, precisely because their viability is being eroded.

This 'vision' appears still to emerge from the idea that the type of building determines the way the people inside them behave. At the present time it seems people believe that

voor andere opties voor het 'revitaliseren' van flatwijken. Paradoxaal genoeg werden veel van dergelijke flatwijken in de jaren zestig en zeventig nog beschouwd als dé manier om nieuwe stadsgemeenschappen te realiseren; tegenwoordig worden ze gesloopt, juist omdat daar de leefbaarheid wordt aangetast.

Deze 'visie' lijkt nog steeds voort te komen uit het idee dat het type bebouwing bepalend is voor de manier waarop mensen zich daarbinnen gedragen. Tegenwoordig lijkt men te geloven dat laagbouw de garantie biedt voor een hechte gemeenschap, waarin burens vriendelijke contacten hebben en vandalisme en onleefbaarheid afwezig zijn; hoogbouw is verbonden met leegstand, doorstroom, vandalisme, economische achterstand en sociale misstanden. De flatwijk heeft geen toekomst meer, zo lijkt het. Dat het hier veelal om een op sociale gronden gebaseerde misvatting gaat en in de praktijk niet

een probleem vormt dat zijn oorzaak in ruimtelijke omstandigheden vindt, zoals beleidsmakers wel eens willen doen geloven, blijkt uit het feit dat de populaire luxe flatwoningen – denk aan de Omval in Amsterdam – dergelijke associaties in het geheel niet oproepen. Tegelijkertijd kunnen in het hele land laagbouw wijken worden aangewezen, waar sociale onveiligheid aan de orde van de dag is.

Of leven in Het Breed

Het Breed zelf laat zien dat een flatwijk wel degelijk een leefbare wijk met een sterke sociale structuur kan zijn. Uit haar geschiedenis blijkt dat de maatschappij inderdaad niet 'maakbaar' is met ruimtelijke middelen; het tegendeel, dat de ruimtelijke en sociale structuren geen invloed op elkaar hebben gehad, is echter ook niet waar. Tussen het ruimtelijke en het sociale zal altijd sprake zijn van enige 'frictie' en om een dergelijke flatwijk ook voor de

Zelfgemaakte hijsbaak / Self-installed lifting beam

low-rise guarantees a close community, in which neighbours have friendly contact with each other and there is no vandalism or intolerable conditions; high-rise is linked with empty homes, short tenancy, vandalism, economic deprivation and social evils. It seems that the high-rise estate has no future. The fact that this is a misconception usually based on social issues and in practice is not a problem whose cause lies in environmental conditions, as policy-makers would sometimes have us believe, appears from the fact that the popular luxury flat – such as those at the Omval in

Amsterdam – do not evoke such associations at all. At the same time, one can point out low-rise districts all over the country where social insecurity is a daily concern.

Or life in Het Breed

Het Breed itself shows that a high-rise estate really can be an inhabitable district with a strong social structure. Its history shows that indeed, society cannot be 'created' by spatial means; nor is the opposite true: that the spatial and social structures have had no influence on each other. There will always be some 'friction' between the

spatial and the social and in order to make such a high-rise estate liveable for the next thirty years one will have to constantly and actively keep them in tune with each other. It seems that a permanent balance between spatial and social interventions does not exist in this situation.

The unique nature of Het Breed is sufficient reason to look for means whose aim is not the demolition but the revitalisation of Van Gool's plan and which give the experiment the chance to be revived. Two sorts of change should create the possibility of this happening: firstly, a more balanced composition of

komende dertig jaar leefbaar te houden zal men beide voortdurend en actief op elkaar af moeten stemmen. Een vaste balans tussen ruimtelijke en sociale interventies lijkt daarbij niet te bestaan.

Het unieke karakter van Het Breed is reden genoeg om naar middelen te zoeken die geen sloop, maar juist revitalisering van Van Gools plan tot doel hebben, die het experiment de kans geven her-nomen te worden. Twee soorten verandering moeten daarvoor opnieuw de mogelijkheden scheppen: ten eerste, een meer evenwichtige bevolkingsopbouw, die door middel van nieuwe woningtypen en een zonering van de wijk kan worden bereikt,³ en ten tweede een nieuwe inrichting van de collectieve ruimten. Het parkeren bijvoorbeeld zou een plaats onder de grond moeten krijgen, zodat 'wonen in het groen' voor velen niet meer in feite 'wonen in het asfalt' betekent. De de-anonimisering van de grauwe en doodse begane grond moet worden aangepakt, door bijvoorbeeld de bergingen te mengen met (en in te pakken door) wonen. De woonstraten zouden door middel van groenvoorzieningen en balkonconstructies moeten worden omgetoverd in 'woontuinen' – in feite zoals Bakema (zie afbeelding p. 91) in zijn ontwerp had voorzien.

De kansen voor behoud van Het Breed groeien door recente ontwikkelingen als het Centrumplan⁴ en de Noord-Zuidlijn, die het tot een aantrekkelijke

binnenstedelijke locatie kunnen maken. Het Breed kan in zijn tweede jeugd opnieuw een experimenteel karakter krijgen, waarbij bewoners weer een rol spelen in het welslagen ervan. Wanneer Van Gools nuchtere benadering van het sociale een nieuwe impuls wordt gegeven, bijvoorbeeld door bovengenoemde maatregelen op het snijvlak van het economische, sociale en het ruimtelijke uit te voeren, krijgt het succesvolle experiment dat Het Breed in essentie was, een nieuwe kans.

3

De landelijke 'buitenkant' van Het Breed (de zuid-, oost- en westranden) zou een zone van meer rust en ruimte voor senioren kunnen zijn, het midden, de zone rondom het Breedveld, zou een levendiger plek kunnen zijn, waar jongeren en gezinnen een prettige habitat vinden, en de noordrand zou een meer stedelijk karakter kunnen krijgen, ingericht voor meer stedelijke doelgroepen (werkende twintigers, studenten, kunstenaars). Op den duur zou deze laatste zone zelfs het tweede 'gouden randje' van Het Breed kunnen worden; anders geformuleerd, wat nu de verveloze achterkant van de wijk is, zou de representatieve voorkant kunnen worden.

4

Het Centrumplan houdt een grootschalige herinrichting en herprogrammering van het Buikslootermeerplein en omgeving in, om te komen tot een hoogwaardige leefomgeving. Het Centrumplan omvat onder meer sportfaciliteiten, een hotel en congressentrum, een metro- en busstation, kantoren, woningen, een esplanade en een bioscoop.

inhabitants, which can be achieved by new housing types and the zoning of the district,³ and secondly the new arrangement of the communal spaces. Space should be made for parking underground, for example, so that 'living amongst greenery' no longer means 'living amidst asphalt' as it now does for so many. They tackled the anonymity of the drab and dead ground floors, by, for example, alternating storage areas with homes. The elevated streets should also be transformed by greenery and balcony constructions into 'residential gardens' – as Bakema (see illustration p. 91) had foreseen in his design.

The chances of Het Breed being preserved have been increased by such recent developments as the Centrumplan⁴ and the North-South Line, which can turn it into an attractive inner urban location. In its second youth, Het Breed may

assume an experimental character once again, one in whose success the residents play a part. If Van Gool's levelheaded approach to the social aspect is given a new impulse, by, for example, implementing the above measures at the intersection of economic, social and spatial facets, the successful experiment, which is what Het Breed essentially was, will be given a new opportunity.

3

The rural 'outer side' of Het Breed (the southern, eastern and western edges) could provide a zone with more quiet and space for the elderly; the middle, the zone round the Breedveld would be a more lively part, where young people and families would have a pleasant habitat; and the northern edge could be given a more urban character, arranged for more urban target groups (working twenty-somethings, students, artists). This latter zone might in the long-term even become a second 'golden rim' for Het Breed; put differently, what is now the colourless rear side of the district could become its representative front.

4

The Centrumplan comprises a large-scale reorganisation and reprogramming of the Buikslootermeerplein and its surroundings, in order to create a high-quality living environment. The Centrumplan includes sports facilities, a hotel and a congress centre, underground and bus stations, offices, homes, an esplanade and a cinema.